

मुंबईतल्या एका (अर्थातच बड्या) व्यक्तीला भर समुद्रात एक हॉटेल उभारायचं आहे. त्यासाठी तिनं महानगपालिकेकडे परवानगी मागितली. तिनं ती नाकारली. मग ही व्यक्ती न्यायालयात गेली. पण, न्यायालया-नंही तिची याचिका फेटाळल्याची बातमी गेल्या महिन्यात रेडिओवर ऐकली.

पहिली गोष्ट म्हणजे मला हे कळत नाही की, सदर व्यक्तीला हॉटेल समुद्रात का उभारायचं आहे? दुसरी गोष्ट अशी की, ही बडी व्यक्ती निश्चितच सतत पैशांच्या मागे असणार : ज्यामुळे तिचं पर्यावरणाकडे, त्याच्या समस्यांकडे लक्षच नाही.

तिनं थोडं जरी ह्या समस्यांकडे लक्ष दिलं असतं, तर तिला हा सारा उपदव्याप करावाच लागला नसता. तिनं मुंबईत कुठेही एका जागी हॉटेल बांधायची परवानगी मागून चाललं असतं : काही वर्षांनी ते आपोआप ‘समुद्रातलं हॉटेल’ झालं असतं!

समुद्रात हॉटेल? : जरा थांबा !

हल्लीच्या पद्धतीनुसार समस्यांकडे लक्ष द्यायचं असतं, ते त्या ‘सोडवण्यासाठी’ नव्हे; तर त्यांचा ‘फायदा उठवण्यासाठी’. मग त्या सामाजिक असोत की, पार्यावरणिक. जागतिक तापमानवाढीमुळे काय काय घडणार आहे ह्याकडे त्यासाठी उद्योजकांचं-धनिकांचं लक्ष हवं. तापमानवाढीमुळे समुद्राची पातळी वाढून किनाऱ्यावरचे मोठे भूभाग पाण्याखाली जाणार आहेत हे लक्षात घेऊन, रामदासस्वामी म्हणतात तसं ‘दीर्घ सूचनेने’ वागायचं. म्हणजे काय, तर मुंबईचे जे भूभाग सखल आहेत—‘लोअर’ परळसारखे—तिथे आज जमिनीवरच हॉटेल बांधायचं. किंवा, ‘रीक्लेमेशन’ ह्या गोंडस नावाखाली पूर्वीच्या सरकारांनी जी जमीन समुद्रात भर घालून तयार केली आहे, तिथं ते बांधायचं. खरं म्हणजे ती जमीन

समुद्राच्या मालकीची आहे : माणसानं तिच्यावर खोटा ‘क्लेम’ लावला आहे. समुद्र काही वर्षांनी/दशकांनी ती जमीन पुन्हा ‘reclaim’ करणारच आहे! (ते खरं रीक्लेमेशन असेल!) आज तिथे इमारत बांधतानाही दूरदृष्टी दाखवायची : तिचा पाया समुद्रातही टिकेल असा बांधायचा. सध्या खालचे २-४ मजले ‘वाहनांसाठीचं पार्किंग’ म्हणून ठेवायचे : नंतर ते ‘होड्यांचं पार्किंग’ म्हणून उपयोगात येतील! समजा समुद्राची पातळी वाढतच राहिली, तर खालचे मजले क्रमशः ‘पाणबुड्यांचं पार्किंग’ म्हणून वापरायचे. लाटांमुळे होड्या आपटून इमारतीला धोका निर्माण होऊ नये, म्हणून खांब आत्ताच पुरेसे मजबूत बांधायचे. अर्थात, होड्या भिंतींवर आपटतात तिथे बांधायला त्या वेळीं भरपूर टायरं लागणार असल्यानं गेल्या २५ वर्षांतल्या सरकारांनी

वाहन-निर्मितीचा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम ‘दूरदृष्टीनं’ हातीं घेतलेला आहेच. रस्ते समुद्राखाली गेल्यावर वाहनांच्या पत्र्याचं ‘रीसायकलिंग’ करून होड्या बनवल्या जातील. (ह्यातून काही कोटी रोजगार निर्माण होतील.) निरुपयोगी झालेली सर्व टायरं खांबांना, भिंतींना बांधायला उपयोगी पडतील!

किंबहुना, दूरदृष्टीनं हे सर्व ध्यानात घेऊनच मुंबई मनपानं ‘समुद्रातल्या हॉटेल’ला परवानगी नाकारली असावी.

आता राज्य शासनानंही अशीच ‘दूरदृष्टी’ दाखवून शिवछत्रपतींचं नियोजित स्मारकही जमिनीवरच बांधवं, असं सुचवावंसं वाटतं. म्हणजे मग पर्यावरणवाद्यांची तोंडं आपोआप बंद होतील. तशाच दूरदृष्टीनं ह्या स्मारकाला कन्याकुमारीच्या ‘विवेकानंद शिलास्मारका’सारखे धक्के आत्ताच

बांधून ठेवावेत. सध्या ते बुरुजासारखे उपयोगी पडतील; काही दशकांनी टायरं बांधली की, बोटींचे धक्के म्हणून.

दरम्यान वाहन उद्योग, औष्णिक वीजनिर्मिती ह्यांना आणखी प्रोत्साहन देऊन शिवरायांचं ‘समुद्रातलं स्मारक’ लवकर ‘साकार’ होईल, हे सरकारनं सुनिश्चित करावं.

तेव्हा सदर सदगृहस्थहो, ‘समुद्रात हॉटेल’ बांधण्यासाठी असे घायकुतीला येऊ नका. थोडं थांबा : समुद्रच तुमच्या हॉटेलखाली येईल! आपली अर्थव्यवस्था ही जगातली सर्वाधिक वेगानं वाढणारी अर्थव्यवस्था बनवण्याचे, राखण्याचे प्रयत्न सरकार करत आहे. ते ‘यशस्वी’ होतील ह्यावर ‘श्रद्धा’ ठेवा; आणि समुद्र हॉटेलखाली येण्याची ‘सबुरी’नं वाट पाहा.

फार तर, आपल्या सरकारला चीनसारखी ‘अवदसा’ न सुचो (संदर्भासाठी पृ.२ पाहा), ह्यासाठी परमेश्वराकडे प्रार्थना करत राहा.

का ही महिन्यांपूर्वी अचानकपणे डोबिवलीच्या सुरेंद्र देसाईचा दूरभाष आला. त्या दिवशीच्या एका वृत्तपत्रात प्रसिद्ध झालेल्या एका बातमीकडे त्याला माझं लक्ष वेधायचं होतं. ते वृत्तपत्र मिळवून ती बातमी वाचली. बातमी होती : पिण्याच्या पाण्याची १ बाटली ६५ लाख रुपयांना. ‘तुम्ही ह्यावर काही तरी लिहा’ असं सुरेंद्रचं म्हणणं होतं.

बातमीचं शीर्षक अविश्वसनीय वाटत होतं. १ लिटर पाण्याची किंमत समजा २०-२५ रुपये असते. अगदी विशेष कुठलं तरी—उदा. उत्तर ध्रुवावरच्या वितळलेल्या बर्फाचं पाणी असेल—तर ती १०० रुपये होईल. ‘६५ लाख रुपये’ ह्याला काय अर्थ आहे? बातमी वाचल्यावर असं लक्षात आलं की, ती किंमत ‘पाण्याची’ नसून ‘बाटली’ची आहे : हिरे जडवलेली सोन्याची बाटली! पाणी नेहमीचंच. ‘एवढं महागडं पाणी कोणी

कशा-कशावर लिहू?

विकत घेईल का’ असा प्रश्न स्वाभाविकच कुणाच्याही मनात येईल. पण, ज्या अर्थी एखादा उद्योग अशा तऱ्हेनं पाण्याची विक्री करायला निघालेला आहे, त्या अर्थी त्याला ‘मार्केट’ असणार. काही जणांकडे तरी तेवढा पैसा आहे.

‘ह्या चंगळवादाला काही अर्थ, सीमा आहे का’ असा सुरेंद्रचा प्रश्न होता. त्याची होणारी उलघाल मला समजू शकत होती. पण, बराच विचार केल्यावर मला असं वाटलं की, मी ह्या विषयावर काय लिहिणार? जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात असा चंगळवाद, पैशांची उधळपट्टी चालू आहे. प्रमाण कमी असेल वा अधिक; पण, एखाद्या वस्तूवर तिच्या सर्वसाधारण किमतीपेक्षा किती तरी अधिक पैसे लोक मोजतात. कुणी २५-५० रुपये जास्त मोजतो;

कुणी शे-पाचशे; तर, कुणी ६४,९९,९८० रुपये एवढाच काय तो फरक. शेवटचा आकडा अप्रमाण मोठा असला, तरी त्याची परी तीच आहे.

आम्ही चांगला पदार्थ जेवढ्या स्वस्तात मिळेल तेवढा घेतो. कधी मुंबईला गेलो आणि बाहेर जेवण्याची वेळ आली, तर शक्यतो माटुंग्याला रामा नायककडे जेवायला जातो. तिथे ७० रुपयांत अत्यंत छान, चविष्ट, शुद्ध भोजन मिळतं. इतरत्र समजा १०० रुपयांत जेवण मिळेल. पण, लोक एका जेवणासाठी ५००-१००० रुपये देखील मोजतात! लग्नाच्या पंगतीत वयस्कर लोक थोडा भात, एखादी पुरी, थोडंसं पक्वान्न एवढंच जेवून—चाखून—उठतात. पण, त्या पानासाठी यजमान १००० रु. मोजायला तयार असतात!

तरीही, जेवणाला ५०० रु. हे स्वस्त वाटावेत असा प्रकार चहा-कॉफीच्या बाबत आहे. CCDमधली एक कॉफी ४०० रुपयांना असते (म्हणे)! चीनमध्ये चहाचा जगातला सर्वोत्तम नमुना एका कपाला १०,००० डॉलर ह्या दरानं मिळतो!

आमचा दापोलीचा तरुण मित्र अथर्व सोमण हा व्यावसायिक फोटोग्राफी करतो. त्याचे महाविद्यालयातले मित्र-मैत्रिणी त्याच्याकडून स्मार्ट फोनवर DP म्हणून टाकण्यासाठी आपले वेगवेगळ्या कोनांतून फोटो काढून घेतात. खर्च : ५०० रुपये! (पैसा अर्थातच बापाचा.)

प्रवासासाठी स्वतःचं वाहन असणं ही आता अनेकांची ‘गरज’च आहे. दुचाकी हे आता पोरसोरांचं आणि गरिबांचं वाहन आहे. जरा परिस्थिती बरी झाली की, लोक कर्ज काढून

प्रथम चारचाकी घेतात. मग, आर्थिक स्थितीनुसार चारचाकीची किंमत वाढत-वाढत जाते : ५ लाखांपासून ७०-८० लाखांपर्यंत!

लांबचा प्रवास ‘शयनयाना’तून करण्याची कल्पनाही आता अनेक धनिकांना सहन होत नाही : किमान 3 Tier AC हवाच. 2 Tier किंवा प्रथम वर्ग वातानुकूलित ही अधिक पैसे-वाल्यांची चंगळ. अन् आता तर ‘रूळगाडीचा प्रवास’ हाच ‘मागास’ मानला जातो : ‘फ्लाइट’! त्यासाठी अधिक पैसे मोजायला लोक हसत तयार असतात. आम्ही भूतानला रूळगाडीनं गेलो, १३ दिवसांच्या प्रवासाचा सर्व मिळून खर्च आला माणशी १५००० रुपये. ह्याच उद्देशासाठी लोक माणशी ५० ते ७०००० रुपये खर्च करायला तयार असतात : कारण, त्यांना प्रवास विमानानं हवा असतो! वेळ वाचणं महत्वाचं : निसर्गाचा बळी गेला तरी चालेल.

कोणत्याही कुटुंबाला ‘माणशी १ खोली’ ह्या हिशेबाचं घर पुरेसं असतं. पण, पैसेवाल्यांची घरं माणशी २-४ खोल्या ह्या आकाराचीही असतात. (अंबानींचं घर अपवाद म्हणून सोडून देऊ.) अनेकांचे एका किंवा अनेक गावांत फ्लॅट किंवा बंगले असतात. पुण्यातल्या अनेकांनी दापोलीत २५-५० लाखांचे बंगले बांधून ठेवले आहेत.

घरं ही एक चैन; तर, त्यांची अंतर्गत सजावट ही दुसरी. केवळ नव्या ‘इंटीरिअर’वर लोक असेच २५-५० लाख रुपये दर १०-२० वर्षांनी खर्च करतात.

असाच अफाट खर्च लोक समारंभांवर करतात : मुंज, साखरपुडा,

बारसं ह्यांवर काही लाख; तर लग्नावर काही कोटी सुद्धा.

—किती उदाहरणं द्यावीत अशी!

अन् सगळीकडे हेच चाललेलं दिसत असताना कुणाकुणाच्या चंगळवादा-विषयी लिहावं! इकडे ५०% जनता दारिद्र्यरेषेखाली ‘जगतीये’(?); नि दुसरीकडे १५-२०%चा ‘क्रीमी लेअर’ अशा चंगळवादात मग्न आहे. IT मधल्या लोकांना, उद्योगांत-सरकारांत उच्च पदांवर काम करणाऱ्यांना; इतकंच कशाला, अगदी प्राध्यापक-शिक्षकांनाही इतका पैसा मिळतो की, डोळे पांढरे व्हावेत! अन् मग पैसा आहे म्हणून तो असा खर्च करायचा.

म्हणूनच, ‘६५ लाखांना १ लिटर पाणी’ घेणाऱ्यांविषयी मला काहीच लिहावंसं वाटत नाही. चांगलं जगण्यासाठी काही एक खर्च येतो : त्याहून अधिक खर्च करणारे सगळे सारखेच. कुणी हजारांत जास्त खर्च करतं; कुणी लाखांत; तर कुणी कोटींत. सर्वांची कोटी एकच : गरजेपेक्षा आणि लायकीपेक्षा अधिक पैसे मिळणाऱ्यांची; पैसे आहेत म्हणून ते वाटेल तसे उडवणाऱ्यांची; आणि ह्या दोन्ही वेळीं निसर्गाची मुर्दाडपणे हानी करणाऱ्यांची! ज्यांना समाजाचं-निसर्गाचं भानच नाही, त्यांना सांगायचं तरी काय, नि सांगून उपयोग तरी काय! अन् त्यांच्या चंगळवादावर टीका केली, तरी त्यांना त्याचं काय!

त्यापेक्षा, ज्याला ऐकायचंय त्यालाच सांगवं, हेच योग्य. पटलं तर त्यांनी वागणूक बदलावी : न पेक्षा सर्वांची विनाशाकडे वेगानं वाटचाल चालू आहेच!

(Handwritten signature)

दिलीप कुलकर्णी ह्यांचं

TED Talk

नुकतंच यू-ट्यूबवर प्रकाशित झालं आहे.

कालावधी : १८ मिनिटं

विषय

Holistic Development: A Life In Nature

YouTube Link:

<https://youtu.be/umhw1tLjMYY>

आपणही पाहा आणि सर्व परिचिताना पाहण्यास सांगा.

